

POLJOPRIVREDNI FAKULTET UNIVERZITETA U NOVOM SADU
DEPARTMAN ZA EKONOMIKU POLJOPRIVREDE I
SOCIOLOGIJU SELA
CENTAR ZA AGRARNU ISTORIJU - CAI

TEORIJA I PRAKSA AGRARA U ISTORIJSKOJ PERSPEKTIVI

KNJIGA APSTRAKATA

Urednik:
Zoran Njegovan

Novi Sad, 2019.

Urednik: Prof. dr Zoran Njegovan, *upravnik Centra za agrarnu istoriju*, Novi Sad

Izdavač: Poljoprivredni fakultet Univerziteta u Novom Sadu

Za Izdavača: Prof dr Nedeljko Tica, dekan

Štampa: "Feljton", Novi Sad

Tiraž: 100 primeraka

Štampanju publikacije su doprineo: Pokrajinski Sekretarijat za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo, Novi Sad

Predlog za citiranje: Centar za agrarnu istoriju (2019) "Teorija i praksa agrara u istorijskoj perspektivi"

Copyright © by Centar za agrarnu istoriju - CAI, Novi Sad.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

338.43(497.11)"18/19"(048.3)

631(497.11)"18/19"(048.3)

**НАУЧНИ скуп "Теорија и пракса аграра у историјској перспективи"
(3 ; 2019 ; Нови Сад)**

Knjiga apstrakata / [Treći naučni skup] "Teorija i praksa agrara u istorijskoj perspektivi", [14-15 novembar 2019, Novi Sad] ; urednik Zoran Njegovan. - Novi Sad : Poljoprivredni fakultet, 2019 (Novi Sad : Feljton). - 44 str. ; 24 cm

Podaci o rednom broju, mestu i vremenu održavanja naučnog skupa preuzeti sa str. 4. - Nasl. str. prištampanog prevoda: Book of abstracts / [Third Scientific Meeting] Agricultural Theory and Practice in Historical Perspective, [Novembre 14-15 2019, Novi Sad]. - Izvorni tekst i prevod štampani u međusobno obrnutim smerovima. - Tiraž 120. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-7520-477-0

1. Његован, Зоран, 1953- [уредник]

а) Пољопривреда -- Србија -- 19-20. в. -- Апстракти б) Аграрна политика -- Србија -- 19-20. в. -- Апстракти

COBISS.SR-ID 331375111

CENTAR ZA AGRARNU ISTORIJU

Centar za agrarnu istoriju predstavlja mrežu izabраниh članova koji se bave naučnoistraživačkim, pedagoškim i umetničkim radom vezanom za pojedine aspekte agrarne istorije, pre svega u Srbiji. Centru pružaju podršku pojedinci i pojedine institucije iz pomenutih oblasti u zemlji i inostranstvu.

Centar čine članovi i redovni članovi a njegov rad prati i određeni broj lica zainteresovanih za agrarnu istoriju.

Misija Centra jeste negovanje tradicije u agrarnim istraživanjima i edukaciji, kao i unapređivanje nauke i prakse u oblasti agrara.

Osnovna delatnost Centra je proučavanje agrarne istorije. U tu svrhu, Centar se bavi publikovanjem, organizacijom skupova, izradom naučnih projekata, edukacijom, organizovanjem izložbi, i dr.

Centar sprovodi aktivnosti na sledećim naučnim poljima: agrarna ekonomija/ka, agrarna politika, ruralna sociologija, agrarna geografija, agrarna meteorologija, savetodavstvo, zadrugarstvo, agrarni marketing, sve agronomске discipline (biljne proizvodnje, stočarstva i povezanih disciplina), šumarstvo, vodoprivreda, ribarstvo, veterina, kulturne, umetničke i druge discipline.

Osnivač centra je prof. dr Zoran Njegovan, redovni profesor (upravnik). Institucionalnu i infrastrukturnu podršku u radu Centra obezbeđuje Poljoprivredni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Departman za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela.

Poljoprivredni fakultet Univerziteta u Novom Sadu
Departman za ekonomiku poljoprivrede i sociologiju sela

CENTAR ZA AGRARNU ISTORIJU - CAI, Novi Sad

Treći Naučni skup: "Teorija i praksa agrara u istorijskoj perspektivi"

NAUČNI ODBOR SKUPA:

- Prof. dr Zoran Njegovan, *redovni profesor u penziji, predsednik*
- Prof. dr Željko Vaško, *redovni profesor*, Poljoprivredni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, BiH, Republika Srpska
- Prof. dr Dejan Jankvić, *vanredni profesor*, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad
- Dr Radomir Popović, *viši naučni saradnik*, Istorijski institut, Beograd
- Dr Marina Novakov, *docent*, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad

ORGANIZACIONI ODBOR SKUPA:

- Prof. dr Nedeljko Tica, *redovni profesor*, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad, *predsednik*
- Dr Dragan Milić, *docent*, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad
- Prof. dr Siniša Berjan, *redovni profesor, prorektor*, Poljoprivredni fakultet Univerziteta Istočno Sarajevo, BiH, Republika Srpska
- Prof. dr Janko Veselinović, *redovni profesor*, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad
- Dr Jonel Subić, *naučni savetnik, direktor* Instituta za ekonomiku poljoprivrede, Beograd

ODBOR ZA DODELU PRIZNANJA I NAGRADA:

- Dr Radomir Popović, *viši naučni saradnik*, Istorijski institut, Beograd, *predsednik*
- Dr Jonel Subić, *naučni savetnik, direktor* Instituta za ekonomiku poljoprivrede, Beograd, *član*
- Dr Dragan Milić, *docent*, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad, *član*

**- TEORIJA I PRAKSA AGRARA U ISTORIJSKOJ PERSPEKTIVI -
14-15 NOVEMBAR 2019. godine, Novi Sad**

SPISAK UČESNIKA SKUPA

1. Dr Mladen Mirić, Institut za kukuruz "Zemun Polje"
2. Prof. Dr Dragan Veselinov, Fakultet političkih nauka, Beograd
3. Prof. dr Srđan Šljukić, *redovni profesor*, Filozofski fakultet, Novi Sad
4. Dr Gordana Garić-Petrović, *istraživač saradnik*, Istorijski institut u Beograd
5. Prof. dr Marica Šljukić, *redovni profesor*, Filozofski fakultet, Novi Sad
6. Prof. dr Ljubinko Milosavljević, *redovni profesor* Univerziteta u Nišu, u penziji
7. Prof. dr Dragana Gnjatović, *redovni profesor*, Fakultet za hotelijerstvo i turizam, Vrnjačka Banja
8. Dr Gordana Radović, *naučni saradnik, direktor* "Dnevnik-Poljoprivrednik" AD, Novi Sad
9. Prof. dr Katarina Đurić, *vanredni profesor*, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad
10. Dr Dragoljub Perić, *docent*, Filozofski fakultet, Odsek za srpsku književnost, Novi Sad
11. Prof. dr Jasmina Jokić, *vanredni profesor*, Filozofski fakultet, Odsek za srpsku književnost, Novi Sad
12. Prof. dr Radovan Pejanović, *redovni profesor u penziji*, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad
13. Dr Mirjana Vasić, *naučni savetnik*, Institut za ratarstvo i povrtarstvo, Novi Sad
14. Dr Daniela Arsenović, *docent*, Prirodno-matematički fakultet, Novi Sad
15. Dr Marina Novakov, *docent*, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad
16. Prof. dr Dejan Janković, *vanredni profesor*, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad
17. Prof. dr Miroslav Vitez, *redovni profesor u penziji*, Visoka škola za zdravstvo i socijalni rad sv. Elizabeta, Bratislava; odeljenje Bački Petrovac
18. Aleksandar Medović, *dipl. inž. polj.*, Muzej Vojvodine, Novi Sad

19. Dr Ana Marjanović Jeromela, Institut za ratarstvo i povrtarstvo, Novi Sad
20. Dr Aleksandar Mikić, nezaposleni istraživač, Novi Sad
21. Filip Forkapić, dipl.ing.poljoprivrede, Muzej Vojvodine – Muzejski kompleks Kulpin
22. Dr Vojislav Mihailović, Institut za ratarstvo i povrtarstvo, Novi Sad
23. Dr Aleksandra Savić, Institut za ratarstvo i povrtarstvo, Novi Sad
24. Dr Milan Zdravković, Institut za ratarstvo i povrtarstvo, Novi Sad
25. Dr Ankica Kondić-Špika, Institut za ratarstvo i povrtarstvo Novi Sad
26. Dr Sanja Mikić, Institut za ratarstvo i povrtarstvo Novi Sad
27. Dr Dragana Trkulja, Institut za ratarstvo i povrtarstvo, Novi Sad
28. Verica Takač, dipl. biolog-master, Institut za ratarstvo i povrtarstvo Novi Sad
29. Marija Kralj, MA, doktorant istorije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu
30. Dr Radomir J. Popović, viši naučni saradnik, Istorijski institut, Beograd
31. Dr Miljan Erbez, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske
32. Dipl. inž. Saša Dragičević, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske
33. Dipl. inž. Mladen Stojanović, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske
34. Dr Кристина Митић, Филозофски факултет, Ниш.
35. Stojan J. Koprivica; PP "Sava Kovačević" A.D.
36. Dr Milan R. Milanović, Pravni fakultet Singidunum, Beograd.
37. Mr Pavle B. Orbović, Gradski muzej Vrbas.

SADRŽAJ

UVODNI REFERAT:

Mladen Mirić: *"150 godina staleškog poljoprivrednog društva – pregled inovacija u poljoprivredi Srbije 1830-2019"*

SEKCIJA I:

1. **Dragan Veselinov:** *"Tri nedoumice Dragoljuba Jovanovića"*
2. **Dragana Gnjatović:** *"Ideje Velizara Jankovića o osnivanju poljoprivredne razvojne banke"*
3. **Srđan Šljukić, Marica Šljukić:** *"Sociološki dometi Sretena Vukosaavljevića"*
4. **Ljubinko Milosavljević:** *"Od sela bez seljaka do nestanka i sela i seljaka"*
5. **Danijela Arsenović:** *"Demografska tranzicija mortaliteta u ruralnim područjima Vojvodine"*
6. **Marina Novakov, Dejan Janković:** *"Istorija starosti: osvrt na kategoriju starih lica u srpskom selu"*
7. **Кристина Митић,** *"Никад већу крц' на се"*
8. **Katarina Đurić:** *"Geneza poljoprivrednog savetodavstva na području Republike Srbije"*
9. **Gordana Radović, Radovan Pejanović:** *"Istorijski razvoj ruralnog turizma"*
10. **Miroslav Vitez:** *"Robni zapis poljoprivrednih proizvoda - instrument ubrzanja prometa poljoprivrednih proizvoda i olakšanja pristupa finansijskom"*

SEKCIJA 2:

1. **Aleksandar Medović, Ana Marjanović Jeromela, Aleksandar Mikić:** *"Keltska poljoprivreda u severnim i središnjim delovima Balkanskog poluostrva"*
2. **Dragoljub Perić, Jasmina Jokić:** *"Motiv oranja u srpskoj usmenoj obrednoj i posleničkoj lirici – od mita do realnosti"*

3. **Filip Forkapić:** "Od prve međunarodne utakmice plugova u Beogradu do jubilarnog 65. svetskog provenstva u oranju na Ajnzidelu"
4. **Mirjana Vasić, Vojislav Mihailović, Aleksandra Savić, Milan Zdravković:** "Sastrica (*Lathyrus spp.*), biljka prvih lovaca i ratara"
5. **Ankica Kondić-Špika, Sanja Mikić, Dragana Trkulja, Verica Takač:** "Horasanska pšenica - visokovredna pšenica iz davnih vremena"
6. **Marija Kralj:** "Pokušaji uzgoja hmelja u Srbiji u drugoj polovini XIX i početkom XX veka"
7. **Gordana Garić Petrović:** "Izvoz stoke i stočarskih proizvoda iz Srbije do 1914. godine"
8. **Radomir J. Popović:** "Stočarstvo u Mačvi 1816 – 1835. godine"
9. **Miljan Erbez, Saša Dragičević, Mladen Stojanović:** "Aktuelnosti uzgoja lipicanske pasmine konja u Republici Srpskoj".

PREZENTACIJA MONOGRAFIJA:

- **Milan R. Milanović:** "Ekonomski biografski vremeplov, kalendar ekonomskih velikana"; govori: Mladen Mirić
- **Stojan J. Koprivica; Pavle B. Orbović:** PP "Sava Kovačević" a.d. - od seljačke radne zadruge do poljoprivrednog giganta"; govori: Radovan Pejanović
- **Radovan Pejanović:** "Izazovi ekonomskog obrazovanja"; govori: Zoran Njegovan

УВОДНИ РЕФЕРАТ 1: Младен Мирић¹

150 ГОДИНА СТАЛЕШКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА – ПРЕГЛЕД ИНОВАЦИЈА У ПОЉОПРИВРЕДИ СРБИЈЕ 1830-2019

Апстракт: Уводни Реферат садржи хронографски преглед најважнијих агроиновација које је приуштила Србија у непуна два века, од 1830-2019. г. у шест етапа. Најпре је предочено агростваралаштво Кнежевине Србије (1830-1882) пре и после оснивања Друштва за пољску привреду, затим одвијање агроинвентивности у Краљевини Србији (1882-1918), па у Краљевини СХС и Југославији (1919-1941), потом Србији у диктат-социјализму (1945-1992) и најзад у Србији током транзиције (1992-2019). Нажалост, Србија је сво то време битисала у поремећеним условима ослобађања, одбране и обнове од поробљивача, у девет ратова страдала 18 година, а исто толико таворила под разним санкцијама. Уз то, Србија је спровела пет аграрних реформи и исто толико пута преживела тзв. првобитну акумулацију капитала.

Кључне речи: струковно друштво, јубилеј, Србија, пољопривреда, календар појава, учинак, агроиновације, поособљавање (персонализација).

Увод

Струковна и научна друштва су сврстана у једну од најзначајнијих појава у новијој повести унапређивања пољопривреде, јер се у њима креирало и преко њих ширило агростваралаштво као добра пољопривредна пракса за то доба (Мирић, 2016). Прва пољопривредна друштва се зачињу у западној Европи током 18. века, док је прво српско Друштво за пољску привреду основано 1869. г. Овде ће бити речи о учинку не само чланова друштва, тј. његовом племенитом општекорисном деловању у Србији, развојно одвећ турској, да би се могла похвалити успешним агро-прогресом. Површно

¹ Др Младен Мирић, Институт за кукуруз "Земун Поље", mladen@miric.net.

гледано, пољопривреда је на овом тлу била као неко "нужно зло", јер је у њој било претешко а без ње немогуће живети. Србију је додатно угрожавао њен геополитички и религијски положај ("кућа на светском друму"), где је трење тектонских плоча (читај: интереса) истока и запада Евроазије било најизражајније и погубно по Србе и њихову пољо/привреду.

Материјал (грађа) и приступ раду

"Терет прећутаног једном се мора истоварити".

Александар Тишма

О српском Друштву за пољску привреду (ДПП) постоји веома обимна и аналитички врло продубљена литература, премда је најпотпунија и најстудиознија докторска дисертација О. Срдановић Бараћ (1968). Чињенице из тога штива и низа других цитираних дела (види литературу) дају задовољавајућу слику о кључним агроиновацијама које су предлагане или примењене и активношћу ДПП (1869-1881) и његових сталешких следбеника: Пољопривредног друштва (ПД, од 1882-1941) и Савеза пољопривредних инжењера и техничара Србије (СПИТС, од 1951).

Нађене чињенице су у дискусији вредноване и упоређене са развијеним светом у омеђеном добу ради оцене доприноса или учинка важнијих иновацијских група.

Током овде анализираног периода у Европи је вођено 110 различитих сукоба. У почетку посматраног доба престајао је азијатски османлијски утицај на развој Србије, а започињао западни, чије ће се "вредности" у дискусији изложити суду јавности. Јубилеј 150 година ДПП је повод покушају да се сачини један календар или преглед иновацијских остварења у пољопривреди Србије за протеклих век ипо два уз поособљавање (персонализацију) стваралаца и/или преносилаца кључних иновација у свакој од етапа. Према Мирићу (2016) агроиновације су примењени део аграрне мисли (сл. 1) а могу бити више-мање добре и лоше, тј. успешне и неуспешне.

Слика 1: Агроиновације - примењене мисли (Мирић, 2016)

Резултати и дискусија

"Будућност нас суочава са прошлошћу". Перл Бак

1. Агроиновативност у Кнежевини Србији (1830-1881)

1.1 Срушен је феудализам – капитала мало а тежака много.

Зачетак Српског друштва за пољску привреду свакако је један од највећих датума, али није и први велики датум у процесу модернизације српске пољопривреде. Пре тога је кнез Милош спровео аграрну реформу по "својој мери", али је то ипак била револуционарна промена, јер је њоме, међу првима у свету, срушен феудални поредак, тј. окови тешких шеријатских закона и кулука. Српска пољопривреда се формално ишчупала из канџи османског феудализма 1833. г. а српски сељак престао бити турско-беговски кмет да би ускоро постао свој домаћин тежак (Мирић, 1995). Но, тада је то била полузависна Кнежевина Србија која је обухватала само тзв. Београдски пашалук, а на осталом СЕП-у у Панонији и на Балкану феудализам је опстао до 1. светског рата, нешто просвећенији аустро-угарски (КуК) од назадног османског на остатку СЕП-а. У КуК Срби су имали многе велепоседнике и знатне учене људе који су могли

примењивати више благодети технике и знања, од чега се штошта (али ипак мало) преносило пут Мачве, Посавине и Стига, но не много даље на југ.

Турски феудализам је укинут у преговорима под вођством Димитрија Давидовића (1829-1833) који је издејствовао признање Кнежевине без шеријатског јарма, да би 1834. г. из Беча у Србију пренео свој, а Србима користан, лист "Новине Сербске". У њима, на пр. читамо податке о увозу семена детелине, еспарзете, енглеске и др. трава, као и огласе о понуди семена са Економије из Топчидера и тд.

Сретењски Устав Кнежевине (1835) је био међу два-три најнапреднија у свету па је засметао феудалним силама Русији, Турској и Аустро-Угарској, те га је кнез Милош морао суспендовати, да би отаџ владао сам. Иначе, било је то доба првобитне акумулације капитала, која ће Србију походити после сваког већег ратног сукоба у коме је учествовала, тј. ослобађања, а зна се да та врста акумулација додатно и највише осиромашује управо ситна сељачка газдинства.

Ослобођена Кнежевина је брзо постала изузетна извозница свиња гајених на јефтином жиру из шумских забрана. За 33 године (1831-1864) просечан годишњи извоз свиња износио је 376.829 комада, а рекордне 1869. извезено је чак 433.068 свиња и 13.365 прасића (Мирић, 2016).

Године 1837. кнез Милош је предложио наплату пореза по површини и квалитету земљишта стим да се ураде катастарске књиге и мапе, али је та мера проведена тек 1856. г. (Миљковић Костић Б., 2014), тј. после две деценије. Осим тога, кнез је прописом гарантовано сваком сељаку да му се на име пореза "не може узети кућа, крава, кола и семе, јер он од тога треба да живи" (Вилић, 1920).

Почев од 1840. г. пољопривреда Србије се развија и уз помоћ придошлица из Војводине (Срба пречана). Најпре геометар Атанасије Николић (1803-1882) долази у Србију 1839. г., где је био један од три оснивача Друштва српске словесности 1841. г. (данас САНУ), покретач часописа "Чича Срећков лист за српске земјоделце" 1847. и писац четири свеске: "Искусниј

земљоделац", који је служио као учбеник за Земјоделску школу коју је основао у Топчидеру 1853. (школа је затворена 1859. г. услед међудинастичких трзавица).

Први агрозавод у Срба (Заведенија економије) основан је у Топчидеру 1849. г. (Миљковић Костић Б., 2014). На Великој школи др Ј. Панчић је држао наставу и о пољопривреди од 1853-1872. г. (до отварања Пољопривредне школе у Пожаревцу).

Коста Цукић је објавио прво теоријско дело: "Државна економија I-III" 1853. г.

Владимир Јакшић је 1857. г. начинио први писани развојни концепт управљања пољопривредом у Кнежевини Србији (Миљковић Катић Б., 2017).

Угледну ергелу Љубичево код Пожаревца основао је кнез Милош 1860. г.

Сарић (*Sarić, Ed./ 1988*) пише да је Владимир Јовановић 1863. г. објавио први чланак из физиологије биља у Срба, пре него код већине иних народа у свету.

Године 1861. четири питомца из Србије, а 1866. г. десет, школују се у иностранству за агрономе, сазнаје О. Срдановић-Бараћ (1988) и додаје да је 1865. г. донешен закон о устројству реалки по коме се у овим школама учило ратарство.

Кнез Михаило је поверио др Ђ. Радићу да сачини план развоја пољопривреде Србије, али је и то осујетила кнежева насилна смрт 1868. г. Овај, први српски, агролог је у овој етапи објавио шест врлих књига за српске пољоделце.

1.2 Оснивање и рад српског Друштва за пољску привреду (1869-1881)

Друштво за пољску привреду унето је у државне књиге 1869. г., а основано је "упорним настојањима" др Милована Спасића (1818-1908), а уз помоћ Чеде Мијатовића, Косте Петровића, др Јосифа Панчића, Милана Миловука (први секретар ДПП), Арсе Ристића, Фрање Вшетечке, Чедомира А. Поповића, Сергија Станковића, Алексе Стојковића и Косте Црногорца (једини агроном). Они су чинили прву управу

Друштва, а тек ће нешто доцније главни уредник часописа "Тежак" и други по реду секретар Друштва постати др Ђ. Радић (1839-1922). Познато је да су ово били изузетно образовани и корисни прегеоци српског друштва у 19. столећу, као и тадање чланство, које је порасло на 500 чланова, али је увек међу њима било најмање сељака и мање агронома него осталих професија.

Осим О. Срдановић Бараћ (која пише да ДПП није створено ради заштите интереса чланова, као понегде у Европи већ због опште користи, као утилитарно), о овој теми је опширно писао и Живорад Гајић 2004. г., у пригоди прославе 200 година од Првог српског устанка. Ови аутори дају веома велики значај улози ДПП, тј. ПД, док га Гарић Петровић Г. (2016) ставља на прво место међу три институције у процесу трансформације традиционалне у модерну пољопривреду (у периоду 1878-1912): испред Министарства привреде и Савеза земљорадничких задруга.

ДПП је било значајан издавач агро штампе: листа "Тежак" (излазио од 1869-1941), затим више књига својих чланова, попут Ђ. Радића, коме је, као најплоднијем српском агронаучнику до 21. века, оно издало девет важних књига. Тај ерудита је 1861. г. издао прву агроисторијску књигу о плугу. "Тежак" је п/остао четврти часопис у Срба по старости и дужини излагања, а био је крцат чланцима поузданог садржаја. Најчешће теме биле су из ратарства, сточарства и заштите животиња, а мање из воћарства и виноградарства, мада је доста писано о сузбијању филоксере. Срдановић Бараћ О. (1968) илуструје издаваштво Друштва замашном распродајом тиража његових издања само у 1874. г.: књига "Све о пшеници" продата је у 2.219 примерака, "Све о кукурузу" 1.542 комада, а "Наука о сточарству" послата је на 1.400 адреса. Тада (закључно са 1884. г.) агроном Гаја Матић (челник ПД и аграрни писац) констатује очајно стање агротехнике у српској пољопривреди.

Кнежевини су наметнута два српско-турска рата 1876-1878. г. који су веома неповољно утицали на рад Друштва и развој пољопривреде, јер у рат одлазе сељаци и врли чланови Друштва, што је обуставило штампање "Тежака" и књига.

Кнежевина Србија потом постаје међународно призната држава 1878. г., а исцрпљена двогодишним ратовањем већ 1880. прихвата европску конвенцију о изградњи пруге Београд – Ниш, за чега се такође задужује, чиме опадају донације Друштву, јер држава од тада једино штампа "Пољопривредни календар" и "Тежак".

О значају Друштва за пољопривреду Срдановић-Бараћ О. (1968) закључује:

- организује: сталешки стручни рад и осмишљава подстицајне мере за развој пољопривреде, прве научно-истраживачке огледе на свом имању у Шапцу и на другим угледним имањима, расадничке подружнице, путујуће агро-учитеље, услуге снабдевања механизацијом и семеном нових сорти;

- уводи: плодоред и нове врсте (кормно и индустријско биље), нове сорте и расе, минералну исхрану и заштиту биља, гајење винове лозе и воћака уз интензивно стајско сточарство;

- заснива: пољопривредну наставу, школство, штампу (стручну и научну), саветовања (на секцијама, комисијама и сл.) и снажно издаваштво за село и народ;

- приређује: прве пољопривредне изложбе и очигледне практичне огледе. Осим тога, оно негује саветодавство, оснива пастувске и биковске станице, приређује изложбе и предавања, шири задругарство и др.

Др Ђ. Радић издаје још девет књига у овом раздобљу, којих до тада није било. У то време његова су открића цитирана широм света па и у САД (нарочито опис хетеротичног ефекта код кукуруза на основу међусортних укрштања).

2. Агроиновативност у Краљевини Србији (1882-1918)

ДПП 1881. г. (одласком у пензију оснивача и првог председника М. Спасића) мења име у Пољопривредно друштво, које ће носити следећих шест деценија, до 1941. г. За првог председника преименованог Друштва симболично је изабран

аграрни и опште-културни великан А. Николић, који ће то остати до смрти 1882. г.

Краљ Милан Обреновић је био аустрофил па се и стога усталио извоз свиња.

Др Ђ. Радић је пресудно утицао на отварање Ратарске школе у Краљеву 1882. г. где п/остаје професор. Исте године на чело Пољопривредног друштва изабран је први пут агроном – Чедомиљ А. Поповић, када је међу Србима у матици и Преку било не више од стотинак свршених агроинжењера.

Године 1884. зачиње се угледно добро са вртом у Крушевцу (данас Институт за крмно биље), а затим и огледна добра у Љубичеву и Ћуприји.

Познавалац Србије 19. века Ф. Каниц (1985) хвали три државне развојне институције: Завод у Топчидеру, имање у Добричеву и ергелу у Пожаревцу и спомиње 34 "пришлодне станице" (вероватно биковске и пастувске), као и покушаје оплемењивања жита, кромпира и лозе. О боравку у Београду 1896. г. пише да Завод у Топчидеру има "вештачки" систем за наводњавање, на 50 ха гаји саднице воћа (15-20.000/год) и калемове америчке винове лозе (100.000 год.). Овај историчар пише да је видео и парни млин, а другде по Србији сушење шљива и пекмезаре.

Срдановић Бараћ О. (1968) хвали успех "Календара српских пољопривредника" који пишу и штампају чланови ПД, чији тираж од 1.500 комада из 1883. г. расте на 4.000 у 1889. г. Ова српска агроисторичарка уздиже утицај ПД на развој агрозадругарства и агрозаконодавства у току 19. века.

Аграр је п/остао најважнији привредни, а често и извозни сектор цео век.

Будући се зачео извоз сувих шљива, грађ. инж. Коста Главинић, доцније министар привреде, конструисао је прву сушару за шљиве (Гарић Петровић Г., 2017). Главинићева сушара освојила је бронзану медаљу на Светској изложби у Паризу 1900. г. Главинић је такође био активан у ПД и као сарадник листа "Тежак".

Прва индустријска прерада воћа (шљиве) у Србији зачала се у Крагујевцу 1887. г., прерада поврћа почиње на југу Србије ("Дунђерски") и између два светска рата у "Кулпин" из Н. Сада (Никетић – Алексић Г., 1994). Први компресор за хлађење пива увео је Вајферт 1895. г., 20 година после изума (Јанковић А. М., 2002).

Нажалост, краљ Милан, упркос свима, заподева лични рат са Бугарском 1885. г. те потом гаси Тимочку буну, што такође изнурује фондове државе и троши време, земља се задужује инокредитима па све мање може помоћи убогом сељаштву.

Указом краља Александра Обреновића из 1890. г. основана је Школа за винодеље и воћарство у Букову која је почела да ради 1891.

Године 1894. Михајло Аврамовић оснива прву земљорадничку задругу у Србији у Вранову, учествује у оснивању *Међународног задружног савеза* у Лондону, 1895. и остаје члан његовог централног одбора до смрти. Покренуо је и уређивао први задружни лист "Земљорадничка задруга" и основао *Савез земљорадника*, 1919. г

Пред крај 19. века Министарство народне привреде увози пилиће 10-так нових пасмина, чиме подстиче развој живинарства у држави. У то време страни ветеринари почињу да раде на државним сточарским имањима у Србији.

У Београду је 1898. г. основана Пољопривредна и хемијска огледна станица (са фаринологијом), а 1906. г. основне су и станице у Крагујевцу и Зајечару.

Српско Пољопривредно друштво покреће први научни "повремени спис" "Пољопривредни гласник", који је излазио четири године: 1899, 1901, 1904. и 1907.

Урош Стајић брани докторску дисертацију у Халеу под насловом: "Клијање семена при различитим условима влажности и температуре", а потом бива постављен за управника огледних државних имања Краљевине Србије.

Упоредо с тим у Србију долазе страни кланичари: К. Шеус, В. Шумахер и Италијан Теодор Клефиш (Јагодина: "Јухор"), а у Суботици "Хартман и Конен".

Почетком 20. века (1906-1908) Аустро-Угарска уводи (први пут у свету) санкције Краљевини Србији, које највише погађају сектор пољопривреде, тј. извоз свиња и остале хране у ту државу. Ипак, врли научник и министар Коста Стојановић прави план прераде агро-сировина и усмерава извоз у друге земље (свиња, шљива, воћа и поврћа), што је било спасоносно за аграр и саму Краљевину.

Јанковић А. М. (2002) пише да је наставни предмет "Техника хлађења" уведен на Београдски Универзитет 1908. г. а први уџбеник у свету "Индустрија хладноће" написао је знаменити проф. Ђорђе Станојевић 1909. г. Он је био међу творцима и члановима управе првог светског Института за хладноћу у Паризу.

У овоме периоду Грчић Петровић Г. (2016) је избројала у Краљевини по пет пољопривредних школа и контролних станица, 3 расадника, више земљорадничких задруга и навела 24 закона за унапређење пољопривреде, заштите биља и стоке, али ни речи није навела о агропрерађивачкој индустрији. Заправо, пољопривреда је била изразито аутархична (са 85-95% сељана), док су се поврће, воће и друге пољопривредне намирнице продавале на панађурима или пијацама, стока на вашарима, а прерада млека и спремање зимнице таворили су у домаћој радиности. По дисертацији ове ауторке просечан принос пшенице у Србији од 1898-1908. г. био је 0,94 т/ха, а толико је, према подацима које је обрадио Мирић (2016), имала Енглеска 300 година раније, а тих година 2,1 т/ха или 2,2 пута више!

Прва (државна) шећерана изграђена је 1898. г. у Београду, друга у власништву Чеха Шелка 1911. г. у Ћуприји, а следеће две 1912-1913. г. у Црвенки и Врбасу.

Први пољопривредни конгрес у Србији одржан је 1908. г. у Аранђеловцу.

Др Ђ. Радић штампа преосталих 20 књига свог величанственог опуса.

И у овоме раздобљу основни извозни артикли били су свиње и суве шљиве, али се списак извозних агро-роба све више ширио (дивезификација).

Напокон, Пољопривредно друштво констатује да се тираж "Тежака" попео на 5.000 примерака и задовољно коментарише развој пољопривреде почетком 20. века, што потврђује својим записником за 1912/13. г.: "...да је пољопривреда коракнула напред... па ће убрзо достићи привредно развијене земље...". Међутим, док се ово мастило сушило Србија улази у још три ратна погрома (два Балканска и 1. светски рат), у којима је пољопривреда опет уништена а сељаци пострадали.

Дакле, упркос свему пољопривреда Србије је напредовала све до поменутих ратова, у којима остаје без већине својих домаћина и када је четири године немилнице експлоатишу сурово сирови аустро-угарски и бугарски поробљивачи.

3. Агроиновативност у Краљевини СХС (КСХС) и Краљевини Југославији (КЈ) 1918-1944.

Одмах после рата следи замашна аграрна реформа, која се одвијала веома компликовано, па је дуго трајала што је умањивало њене резултате, што потврђују истраживачи тога доба, док Кршев (2017) оцењује да је реформа дала лош учинак пошто је имала мањи економски и социјални учинак од политички неделотворног.

Оснива се Пољопривредно-шумарски факултет у Београду (Земун) 1919. г.

Био је то највећи агроиновативни подухват између два светска рата, који је у једва 20-так генерација створио (скромну) базу стручњака. Тада успешно делују оснивачи факултета (као др Сима Лозанић и др Јован Жујовић), потоњи наставници др Младен Јосифовић (фитопатолог), затим Руси избегли из СССР-а – педолози Александар Стебут и Виктор Нојгебауер, као и Јелисавета Миржинска стваралац првих сорти стрних жита и писац првог приручника из семенарства.

Између два светска рата развојно је деловао др Драгољуб Јовановић као научник, педагог, социолог, еколог и политичар богате оставштине, изузетан зналац и поборник агрономије, задругарства и демократије и филозоф сељаштва. Истовремено

се Сретен Вукосављевић (потоњи социолог села) залагао да сеоске задруге набављају савремену (заједничку) механизацију.

Године 1921. и 1922. донети су: први закон и правилник о производњи и квалитету семена. Остало је прилично непознато да је 1922. г. оформљено друго, једно од ретких специјалистичких удружења – Друштво оплемењивача биљака, које је било доста активно, али га власт није довољно уважавала (Мирић, 1995).

Пољопривредни сајам у Новом Саду излаже разне агроиновације почев од 1923. године и по свом обиму и значају завређује престижно место у свету.

Др Ј. Цвијић 1924. г. предлаже оснивање Пољопривредног факултета у Н. Саду.

Године 1926. у Земуну се отвара Ветеринарски серум завод, 1936. Ветеринарски факултет у Београду а на Медицинском факултету Отсек за фармацију.

Године 1934. покренуто је научно гласило "Архив за пољопривредне науке", који је престао излазити (када је "поенглежен") почетком 21. века, у транзицији.

У међуратном раздобљу "статус" аутохтоних аграрних производа, уз суву шљиву и шљивовицу, "стекли" су вино из Рајачких пимница, сремско-карловачки бермет и салама српске фирме "Гавриловић", као и сомборски и пиротски сир.

Радисав Радовановић (потоњи други по реду директор ПК "Београд") пре 2. светског рата заштитио је патент за унапређење рада у фармама кока носиља.

Више "светских" открића из зоофизиологије објавио је академик Иван Ђаја, која носе његово име: Ђајина крива терморегулације и Ђајина метода хипотермије.

Исић (2018) с правом "осуђује" сиромаштво, неукост и мали сељачки посед за заостајање агара у Србији тога доба, уз запис да су сељаци радили нерационално и традиционално, јер су њима школа (извор знања) били "отац и невоља".

Овим истраживањем дошло се до података о првом трактору, који је произведен 1920. г. а чува се у Музеју трактора и старих пољопривредних машина у Н. Милошеву (Банат). Мирић (1998) пише да су се вишебраздни плугови и вршалице могли

наћи код велепоседника у Војводини пре 1. светског рата, када је била позната и локомотива, употреба косачица, вршалица и тријера за "ређење жита", који ће се у Србији појавити између два светска рата као "тријерске станице".

4. Агроиновативност Србије у диктат-социјализму (1944-1992)

"Сељаци су обосили и оголели..." Анкета 1950. г.

Преврат којим су тзв. комунисти "победили" 1945. г. подразумевао је тумбе преокренут систем без приватног власништва, али би тада огроман број сељака беземљаша остао без хлеба. Зато им је аграрном реформом удељен земљишни максимум од највише 10-15 ха, зависно од квалитета тла. Омраза власти према приватности преобратила се у мржњу према сељаштву, које је почело да страхује, искусивши сурове методе обавезног откупа, одузимање марве, наредби шта ће ко и колико сејати, утеривања у и истеривање из задруга, затворских казни, забране поседовања машина и тд. Страх је сељаке полако принудио или да постану кетмани или да беже из села главом без обзира. Тако је у Србији потпуно развојно запостављено 80-90% пољопривредних капацитета, држава остала и без сељака, без села и без деце и без висикосеријске и јефтиније пољопривредне производње.

Насупрот томе, власт је успешно "натурала" стварање агрокомбината, тј. формирање агроиндустријског комплекса, док је "натурање" задругарства било неделотворно, а 85% аграрних капацитета сељаштва сасвим занемарено до мере да нису смели куповати тракторе до 1967. г. (гро њих нису ни могли). Стога пољопривреда сељачког сектора заостаје, као и село, а диктат-задруге таворе и нестају, док напредују само друштвена имања која издашно "тетоше" диктат-социјалистичка врхушка, доказујући (ваљда) догматску "тезу" да сељачки посед није могућ у социјализму. Нажалост, српска пољопривреда је

недовољно користила навоњавање из система ДТД, упркос добром идејном решењу Николе Миркова.

Одмах после 2. светског рата преводе се дела Мичурина (потребно) и Т. Д. Лисенка (непотребно), а тек 10 година доцније преводе се књиге из САД, али углавном из домена оплемењивања и семенарства биља. Са штампањем уџбеника за средње и више школе и факултете прилично се каснило, тако да су белешке биле главни вид учења градива, а нешто касније студенти или аутори штампају скрипта.

Од 1947. до 1949. г. оснивају се две фабрике трактора: у Раковици први камион излази 1948, а трактор "Задругар" 1949. г. док се погон ИМТ на Н. Београду завршава 1962, коме ће држава откупити лиценцу "Фергусона". Трактора је било премало на њивама до 1970-тих, да би их 1981. било превише. Иначе, на поседима сељака мало је примењивана техника пре тих година, радило се ручно: сејало омашке и под мотику, копало, разбацивао се стајњак и вештачка љубрива (кукуруз и сунцокрет прихрањивала су деца из бошче – сваком струку по шачица), прскало се "са леђа", жело српом и косом и предуго врло на гувну. Производња азотних ђубрива почела је да ради у Панчеву 1956, а фосфорних у Прахову 1962. г. Сељаци су знатно касније од друштвеног сектора почели користити вештачка ђубрива и пестициде које су штедели (због високе цене а не из еколошких разлога), мада су имали више стајњака од друштвеног сектора, који је увек оскудевао у стоци па и у стајњаку. Агропрогрес је био спор, али га бележи статистика приноса и прихода.

Вође револуционарног преврата прекинуле су скоро све везе са бившим устројством и традицијом па српско Пољопривредно друштво није обновљено. Тек 1951. г. власт оснива Савез пољопривредних инжењера и техничара Србије (СПИТС). Од тада је врло брзо растао број других развојних институција: средњих и виших школа, пољопривредних станица, завода, института, факултета, па и њихових часописа. Држава 1954. г. ствара Савез пољопривредно-шумарских комора СФРЈ као стручну трибину и друштвену институцију, којој је поверено вођење планских активности на развоју пољопривреде у

наредној деценији. Тиме је СПИТС стављен у страну. Уместо часописа "Тежак" штампа се "Пољопривреда", али (срећом) остаје "Архив за пољопривредне науке", које издаје СПИТС.

Рад у СПИТС-у се постепено сводио на централне органе па лагано остаје без чланства и подружница, мада повремено организује разна масовна саветовања, али с "јаловим" учинком. Заправо, аграрна "политика" доношена је у форумима владајуће партије, по диктату Ј. Б. Тита, а главни ментори су били Борис Кидрич и учитељ Едвард Кардељ, па ту није било места неком СПИТС-у!

Почев од 60-тих година 20. века оснивају се разна стручно-научна друштва за уже области агрономије, што додатно зауздава делокруг СПИТС-а, који није успео да ова удружења држи у свом окриљу па је и тиме остао без "пастве".

Пасивизацију задруга држава је желела побудути Уредбом савезне Владе о земљорадничким задругама (Сл. лист ФНРЈ, бр 5/54), где је увела кооперацију индивидуалних пољопривредних произвођача са социјалистичким сектором, ради контроле богаћења. После су кооперацију увели и агрокомбинати, што им је дало двоструку корист: будући су потпуније користили своје капацитете технике која је обухватала обраду, сетву, негу, жетву па и сточарство, али као уговорни однос. У току анализирани прошлости није остварено 1 условно грло стоке / ха већ испод 0,4.

Међутим, у свим установама агро-образовања није било сељака већ њихове деце, која ће листом чекати годинама у реду за запошљавање у великим друштвеним комбинатима, јер су се либили свог опањканог сељачког статуса.

Синдикализација пољопривредне трговине (по Мирићу, 2016) се негативно одражавала на агро-пословање запостављањем агро-трговине, тј. примерима студентског разношења млека (и још неких намирница) по становима градова, као и набавке черека, кромпира и зимнице по предузећима и др.

Заслуге за напредак завређује више истакнутих научника и агропедагога: ратари Добросав Тодоровић и Властимир Ђорђевић, проф. Лазар Стојковић оснивач Института и Пољопривредног факултета у Н. Саду (и први декан), Милорад

Пипер као богомдани зачетник Института за кукуруз Земун Поље. Затим помињемо и оснивача гигантског "ПК Београд" Петра Зечевића и академика Радомира Лукића који је зачео Одбор за село САНУ. Изузетан допринос ентомологији дали су др Павле Вукасовић и др Душан Чампраг, ратарењу др Петар Дрезгић, фито-физиологији председник Европског друштва физиолога др Милоје Сарић. Оплемењивање стоке и сточарство умногоме су унапредили др Јован Белић, и др Ратко Лазаревић. Врхунски виноградар је био др Лазар Аврамов, а воћар др Станиша Пауновић, повртар и органист др Бранка Лазић, оплемењивач НС хибрида сунцокрета и будилац (скрајнутог) Одбора за село САНУ др Драган Шкорић.

Савремени уређаји са сетву, негу и убирање усева ће доћи у средишњи и јужни део Србије тек после 2. светског рата. Нажалост, у Србији се и у 21. веку спордично орало на воловима и кравима, чак и у околини Београда. Такође је дуго заостајала технологија и механизација у сточарству, које је јако касно (1960-1970) прешло на шталски узгој, концентровану храну (своје рецептуре) као и на вештачку мужу.

Уместо неприкладне (стране) агротехнике изнађена су сопствена решења за узорну њивску технологију, која је ипак непотпуно примењивана код сељака. Сарадња агрокомбината и сељака доводи до могућности изградње великих прерађивачких а истовремено и извозних капацитета (меса, млека, шећера) и семедорадних центара, све на увозној техници, тј. лиценцама.

Др Даница Гајић синтетисала је први извозни биостимулатор "Агростемин", а др Мирчета Видаковић открио један ген код кукуруза.

Агроинвентивност се проширила у многе несврстане државе, где су српски стручњаци пројектовали аграрне погоне и предузећа и стварали институте и сорте, док је у Институту за кукуруз основана међународна школа за културу кукуруза.

Током готово пола века постојања диктат-социјализма, иновацијски гледано, аутохтоност би се могла признати јунећем месу "беби биф" које је постало вредан извозни артикал, мада је већи иновативни значај имао извоз семена изврских сорти

/хибрида/ најзначајнијих култура, садница воћа и калемова винове лозе. Мирић (1998) потанко доказује да је највећи извозни "бренд" српске науке те етапе (уопште) било семе (ЗП) хибрида кукуруза др Владимира Трифуновића (од 1964) и истодобних НС сорти пшенице које су креирали др Славко Боројевић (са три модела стварања високородних сорти пшенице), а у томе подухвату на стрним житима стварали су др Тодор Мишић, др Србислав Денчић, Катица и Десимир Микић. Путем лиценце свету је продавано семе ЗП хибрида кукуруза у више држава (М. Пипер, Милутин. Пенчић), као и НС сорти пшенице (залагањем овог аутора). Заправо семе сопствених сорти је највећи степен обраде (извозне) робе пореком из науке. Др М. Пенчић је био први председник Европског кооперативног програма за биљне генетичке ресурсе и истоимене државне Комисије СФРЈ, када је иницирао и окончао драгоцен научни пројекат истраживања домаћих генресурса.

5. Агроиновативност у доба транзиције (1992-2019)

"Биће ово још једна битка против агрозаборава". М. М.

Пошто су агрокомбинати углавном били окренути извозу, они су током транзиције таворили и под санкцијама пропадали, а да би били приватизовани морали су их распарчати (атомизација) па данас готово да ни један не постоји. Задругаризација је у транзицији наопако кренула, јер су појединци оснивали своје личне задруге, као откупне фирме без удруживања сељака. Најпосле, села су се празнила, а све више њива парложило, да би стока безмало нестала.

Струковно друштво оличено у Савезу пољопривредних инжењера и техничара отишло је у запећак, као и његови часописи, научни и стручни скупови јењали без и једне подружнице која нешто корисно и у континуитету ради.

Међутим, у овоме добу формирано је Друштво српских домаћина, о коме већи део стручњака премало зна, као и за званични СПИТС.

Нестали су неки од значајнијих часописа, углавном општег назива, а заменили су их бројни нови специјалистички попут "Селекција и семенарство", "Хелиа" и други па је гласилима општег типа понестало чланака.

У Кулпину надомак Н. Сада 1993. г. је отворен Пољопривредни музеј повесних агроиновација, где се тражи место и за издања новог Центра за аграрну историју.

И даље се извози семе, како домаћих тако и страних креација, јер Србија има врхунске семенаре, дорадне објекте и обиље приручника добре семенарске праксе.

Иначе, укинута су два државна агро-института а основано неколико приватних агро-истраживачких институција и Академија инжењерских (и агро) наука Србије.

Држава Србија је прихватила да финансира капитални пионирски подухват - највећи досадашњи развојно-научни агропројект са 12 подпројеката, али се не зна његов учинак у виду анализе употребне вредности, тј. доприноса пракси и теорији.

Неколико основаних института биљно-техничког усмерења, попут Института за ратарство и повртарство у Н. Саду и Института за кукуруз у Земун Пољу, већ другу деценију успешно одолевају најмоћнијој странијој конкуренцији, иако су пре тога целу деценију били изложени санкцијама држава из којих потичу ривали.

У овој етапи нарочито су се истакли: писац осавремењене агрономије и мобилизатор струке др Миладин Шеварлић, најплоднији творац оригиналних књига у Срба не само из сфере: биљка и фитофармација др Васкрсија Јањић, оплемењивач стоке др Витомир Видовић, најцитиранији не само прехранбени технолог др Виктор Недовић, унапређивач рада трактора др Ратко Николић, носилац патента за храну Бошко Павловић и творкиња агростимулативних препарата др Снежана Ђорђевић.

Прве прехранбене иновације су: кекс Плазма и Ноблице ("Бамби") и Пробиотик.

Србија је заштитила више етно и других прехранбених производа и пића географског порекла. Током транзиције

заштићени су: говеђи ужички пршут, сремски кулен, лесковачко роштиљ месо и ајвар, футошки купус, дуван чварци, малина, хомољски мед, сјенички овчији сир и јагњетина, шаран из Ечке, кајмак, сврљишки белмуж, кривовирски качкавал, пожаревачка и пеглана кобасица, златарски сир, липов мед са Фрушке горе, а очекује се и облачинска вишња и још што-шта. Реафирмише се сремско-карловачки бермет, рајачко вино, пиротски сир...

Такође су конструисани први нови уређаји за бербу воћа, али још не и поврћа.

Почела су истраживања на Пројекту за дигитализацију пољопривреде у Институту БИОСЕНС у Н. Саду, који издашно финансира и Европска унија. Може се очекивати дрон у пољоприверди, дигитално оглашавање, повртарство, воћарство и виноградарство под настершницом (страна техника) и телефон у сељаковом џепу, али као стучно-пословни информатор па и повећање агроба на он лајн понуди.

6. Дискусија или критики осврт.

Србија је од средине 19. века све више улазила у стање аграрне пренасељености услед знатног природног и механичког прираштаја, што је изазивало гладне године па и задуживање сељака. Будући да је нејаки аграр и његов извоз био главни пунилац буџета, мислимо да су подстицајне мере државе морале бити ретке и палијативне, јер је и европска пољопривреда падала у кризу због понуде јефтине америчке хране. САД су пре и после 1. светског рата имале вишкове јефтинијег жита, тако да је са приносом пшенице у КСХС од 968 а кукуруза 1.310 кг/ха (Исић, 2017), ово жито било скупо и у КСХС спрема америчког.

Српској пољопривреди у протеклих век ипо недостајали су капитал, знање и вода, чему се придружују мали распарчан посед, неразвијено или лоше постављено задругарство, као и нешоловано сељаштво Швајцарска је почетком 20. века донела пропис који је обавезивао пословођу сеоског газдинства да мора имати најмање девет година школе, што "просечан" српски сељак нема ни данас, после 100 година!

Капитал је углавном проћердан у 10-так ратова, који су омели оснивање установа знања, а уз то је царевала безводица на њивама и беспарица у фондовима.

Сузбијање приватног инвестирања у диктат-социјализму вишак новца не одлази у развој него се прелива у мртви капитал, јер најчешће служи за градњу викендица а не станова (јер њих "деле"), затим у неприкладне гробне споменике а доцније у лоше аутомобиле а не у (добре "ИМТ") тракторе. Сељаку је дозвољена куповина (најчешће раубованих) трактора чак две деценије пошто је у Н. Београду настала Индустрија мотора и трактора ("ИМТ") а у Земуну – житних комбајна ("Змај").

Став диктаторске власти да су сељаци реметилачки фактор био је немерљиво штетан. Сељаци су масовно хрлили у градове, где су никла дивља насеља, стога је Србија у тој бесудној земљи "убаштинила" преко милион нелегалних објеката!

Аграрна политика је била мањкава услед бедспарице и скромног знања о особеностима пољопривреде, тј. о њеним суштинским потребама. Стога, нажалост, највећи део агроиниоцвација није стизао до сељачких газдинстава иако су ситни сељаци поседовали гро агрокапацитета (око 85%). Домаће сорте биле су темељ подизања приноса биља, што се није у тој мери испољило са домаћим расама стоке.

Осим ниподаштавања сељака, потпуно је запостављена богом дана могућност већег коришћења водопривредног система ДТД не само за наводњавање усева.

Агроиновације су нешто потпуније користили само прва огледна добра, велепоседници у Војводини (1919-1940) и друштвена имања у диктат-социјализму.

Судећи по подацима ФАО од 1981-1990. г. (крај социјализма) СФРЈ је по 15 основних развојних параметара у аграру само једном била друга, два пута трећа, пет пута четврта, три пута пета и четири пута шеста, али никад прва међу 6-8 држава источног блока (Мирић, 2016)!

Овде цитирани радови уздижу ДПП и ПД као главне носиоце и оно мало напретка, чему придружују надлежна министарстава и задругарство. Ово упркос томе што је утицај

удружења био умањиван претераним (и све већим) мешањем владајућих партија у њихов рад као и због вишекратних и других санкција и ратова.

Иначе, стручне, истраживачке, образовне и сличне установе и удружења, који су издавали своје часописе, увелико су смањивали делокруг рада СПИТС-а, који је баш стога таворио, не намећући у тим околностима своју кохезиону (кровну) сврху.

Срби су се у 19. и 20. веку брзо мењали, када опанак замењују ципелом, гуњ капутом, фес шеширом, гусле клавиром, народну песму компонованом, затуцаност школом, своје робе европским. Расте и стандард: блато замењује малтер, ћепенке магацини, миндерлук кревети, чакшире и фермани фрак и мундир, трножац столица, лојаница лампу, а окна стакло (Мирић, 2013). Пољопривреда је у Србији до тога доба била као и пређашњих хиљаду година а отад се мењала споро, више догађајима него открићима, а најмање сопственим изумима технике или патентима.

Нажалост, ни у другој деценији 21. столећа Србија нема пољопривредну енциклопедију нити потпунији агролексикон, на интернету нема биографију ни 10% српских агровеликана, а до 2016. г. није било ни ваљаног штива из светске агро-историје. Аутор мега студије "Агроеволуција" (коју је изузетном оценило седам рецензената) обратио се за помоћ на 740 агро-адреса и није добио ни цигло један одговор па је сам штампао библиофилско издање у 90 примерака.

Ево још неких од бројних сопствених непримерених примера и парадокса:

Већ деценију чекамо серију изузетног обрадног комбајна "Срма" Станка Мандића.

После изузетног развојног рада Одбора за село САНУ у 21. веку, оманула је држава, јер нема новца за штампу зборника радова, који касне до две године.

Незаполсено је 2-5,5 хиљада(?) агронома а отварили смо још један факултет.

Башгинимо више врлих агронома, којима нисмо приуштили ни једну награду.

Имали смо изузетне сорте и мање приносе него већина земаља источног блока.

Уредник пољопривреде у "Енциклопедији српског народа" био је математичар, а ту су две огромне грешке и украден текст из "Просвете", иначе нетачна и штурa одредница о др Ђ. Радићу, а о многим великим аграрцима нема ни слова.

Још увек нам министри пољопривреде нису агрономи, али су нам математичари декани факултета а авијатичари и правници чланови управе највећих агро-института, док у научном већу факултета седи преводилац.

Славу сто година Пољопривредног факултета недостојно је обележио и РТС и водећи дневни лист, који се често оглуше на смрт аграрних великана. А који од њих почива у Алеји великана? А ко све тамо није? Нигде улице по њима назване.

Сељаци су п/остали пасторци државе, задругарства, агрокомбината и свих струковних друштава па их ускоро неће бити ни за семе (ето шансе за агро-роботе). А о повећаној бризи за животну средину једва да се зна на сељачким газдинствима.

Проблеми са западним вредностима

У прошлих 150 година Србија је скидала са својих уморних плећа поробљиваче азијате, тј. њихове "вредности": отимачину, кулук и арчење српског, оставши без прогреса. Те пошасте Србија се ослобађала 100 година, да би пред 1. светски рат била подвргнута учесталим западним вредностима и "вредностима". Она прихвата западне агро-технолошке вредности, што је дало добре резултате, мада се употреба хемикалија показала штетном. Али успут, тај запад натура свима у свету себичне "вредности": саможивост, похлепу, отимачину, хегемонизам, *Drang nach Osten*, комунизам, фашизам, нацизам, логоре, геноцид, експанзионизам, интервенционизам (за 30 година санкционисано је 40 држава), ништење непоћудних атомском бомбом и осиромашеним ураном, агрограбинг, повећавање неједнакости, малверзације, загађења природе, светске кризе и беспoштeдно сурово ривалство. Са киме и како даље али боље?

7. Закључци

Српски етнички простор (СЕП) није имао успешан развој пољопривреде иако је климатски и едафски безмало изузетан. СЕП је дуже од пола прошлог миленијума био поприште ратова, буна, освајача, робовања, санкција и сл. штеточинских појава. У току посматраног раздобља од век ипо Србија се борила против и бранила од завојевача трпећи њихову разорну моћ и пљачкање на уштрб свог развоја, где је пољопривреда била најважнија и најугроженија област.

Рушењем агрофеудализма, затим доласком учених Срба пречана у Кнежевину и зачетком ДПП почело је осавремењавање српске пољопривреде, али веома споро.

ДПП је био камен темељац за будућу српску аграрну кућу. Из писаних поднесака ДПП властима види се велика студиозност и познавање материје, али уједно схватање немоћи државе да више помогне, јер је она увек била у изнудици.

Стварање и примена агрознања имала је све већу основу протоком времена:

У првој етапи (1830-1868) имамо сазнања : **а.** с колена на колено, **б.** преко "оца и невоља", **в.** усмених и писаних наредби кнежева, **г.** делања и писања Срба пречана, **д.** нижих агро-школа и предмета у школама и **ђ.** праксе првих огледних имања и ергела. Овде особито истичемо штету од два турска напада на Србе у Црној Гори.

У другој етапи (1869-1881) важили су сви горе наведени "методи" учења, којима се придружило: **е.** Друштво за пољску привреду, његов лист "Тежак", књиге и календари, **ж.** усмене и писане наредбе татора и кнеза, **з.** министарство финансија, потом привреде, **и.** средње пољопривредне школе (у овој етапи била су 2 рата).

У трећој етапи (1882-1918) додатно се укључују: **ј.** прве пољопривредне и приплодне станице, **к.** задругарство, **л.** агро-изложбе и огледи и **м.** 1 патент. (4 рата).

У етапи бр. четири (1919-1944) знања се преносе у праксу и преко **н.** првог Пољопривредног факултета, Ветеринарског

завода и факултета, **њ.** других уско специјализованих удружења, **о.** Пољопривредног сајма и велепоседа. (1 рат).

У периоду од 1944-1992. носиоцима знања придружују се: **п.** Комунистичка партија / Савез комуниста, **р.** савезна влада и нижи нивои власти, **с.** кооперација сељака са задружним и друштвеним сектором, **т.** сијасет школа свих нивоа, института и факултета, **ћ.** све бројнија специјалистичка агро-удружења, **у.** бројне пољопривредне и ветеринарске станице, **ф.** ТВ и штампа и само 1 патент. (+1 рат).

Најзад, у раздобљу 1992-2019. имамо још **х.** веома добру и бројну стручну литературу, **ц.** Интернет и савете из агро-установа, **ч.** БИОСЕНС Институт за агро-дигитализацију, **џ.** приватне факултете и предузећа и **ш.** студије агро-органске хране и 5 патената (1 рат). Била је то цела азбука стварања и преношења агрознања!

Међутим, значај ДПП и ПД био је пресудан за агропрогрес Кнежевине и Краљевине Србије, док учинак ПД није видљив у Краљевини СХС и Краљевини Југославији. СПИТС је покушавао да утиче на развој својим саветовањима и часописима, али није успео да одржи утицај раван предходном, јер су одлуке "куване" у владајућој партији под диктатом једног жреца, коме није требао СПИТ.

Чланови ДПП па и ПД су били бирани као образовани успешни појединци, док је СПИТС био отворен и масован, али расплинут и необавезан (углавном без чланарине), јер су се сви некако осећали као његови чланови. Нажалост, ни у једном од три друштва није било сељака! Уплив политике на рад друштава био је присутан и све већи како је време одмицало, тако да је рад и утицај замирао и безмало престао. Али, без обзира на то како се струковно друштво аграраца звало, оно је тежило да буде битан чинилац стварања и примене знања и агро-технологије.

Аграрни државни планови, и када су постојали, недоследно су остваривани па нису били достојни развитка аграра као и рејонизација или текућа аграрна политика, односно аграрне реформе, којих је било барем пет.

После 1945. г. држава је здушно оснивала бројне средње и неколико виших пољопривредних школа, 20-так факултета и института, пољопривредне станице у свим окрузима и тд., али ту је мало шта било за сељаке, тиме осуђене на таворење.

Једини позитиван ефекат занемаривања сељаштва, односно малог коришћења вештачких ђубрива, пестицида и механизације, јесте не одвећ загађена храна.

Ипак, закашњења у вези увођења агроиновација била су непремостива препрека напретку: најмање се каснило у хибридизацији кукуруза и сунцокрета, затим у оснивању уже-стручних друштава и формирању агрокомбината (30-50 година) па у том домену не мањају успеси у свету. Највише је каснило школство и државни подстицаји пољопривреди (преко 150 година), а већина осталих агроиновација је примењивана са кашњењем од 50-150 година па се отуда углавном жању неуспеси.

Пољопривреда није имала сопственог капитала за развој, тако да је неписмено сељаштво било запостављено, а образовање, наука и иновације у (просечно) једновековном кашњењу. Аграрна политика (и када је постојала) мало кад је била наклоњена пољоприведи, још ређе агро-индустрији а никад повољна за сељаке. Извоз аграра претежно су чиниле сировине, сељаштво је сиромашило и бежало у градове и на запад па се села гасе, сељака скоро да нема образованих ни млађих од 50 година, агрономи су на бироима (док њихово удружење тихне), парлози се шире, приноси и приходи су ниски и малосеријски, беспарица и безводица узимају данак стандарду живота, органска пољопривреда тек је у скромном зачетку.

Највећи утицај на агроразвој имали су државници, установе и велики научници, а струковна друштва остају најважнија гнезда стварања и преноса знања у праксу.

Данашње пољопривредно друштво, које скраћено зовемо СПИТС, ваља оживети и схватити га од чланства (пастве) озбиљно, као посвемашну кохезиону струковну кровну организацију, основати подружнице бар на нивоу округа и градова (замолницим председницима), а у Скупштину и Управу

укључити представнике сељака и свих агрономских друштава и издавача агروحасописа, затим у преамбули Статута споменути све врле зачетнике ДПП, ПД, СПИТС-а и учлањених агродруштава. У таквом пољопривредном друштву би се координирале активности свих агро-иницијатива и развојних прегнућа, плус сталешка питања и статус, где је и захтев да се партијност кадрова замени стручношћу, док би из подружница могли очекивати "свеже" развојне идеје.

Све у свему, природна агро-богатства била су огромна а резултати прескромни!

Ово штиво треба схватити и као захвалност једног од потомака и Центра за аграрну историју својим узвишеним прецима – креаторима агро-прогреса у Србији.

Литература

- Вилић М. (1920): О аграрној реформи. Нови Сад, 3.
- Гајић Ж. (2004): Од Друштва за пољску привреду до Савеза пољопривредних инжењера и техничара Србије (1869-2004). Пољопривреда, Београд, с. 53+15.
- Гарић-Петровић Ј. Гордана (2016): Пољопривреда Србије од 1878. до 1912. године. Докторска дисертација, Филозофски факултет Ниш, с. 481.
- Гарић-Петровић Ј. Гордана (2017): Рад Косте Главинића на унапређењу пољопривреде Краљевине Србије. Књига апстракта: Теорија и пракса агара у историјској перспективи, с. 44.
- Исић М. (2018): Ситнопоседништво и непросвећеност ограничавајући фактори развоја пољопривреде у Србији између два светска рата. Књига апстракта: Теорија и пракса агара у историјској перспективи. Центар за аграрну историју, Н. Сад, с. 15-33.
- Јанковић А. М. (2002): Технологија хлађења, Општи део. Пољопривредни факултет Београд – Земун, с. 262.

- Каниц Ф. (1985): Србија земља и становништво, књига прва. Српска књижевна задруга и ИРО Рад, Београд, с. 717.
- Кршев Б. (2017): Аграрна реформа из 1919. као узрок осиромашења сељаштва – случај Војводине. Књига апстракта: Теорија и пракса агара у историјској перспективи, с. 38.
- Миљковић Катић Бојана (2014): Пољопривреда Кнежевине Србије од 1834. до 1867. године. Историјски институт, Београд, с. 382.
- Мирић М. (1995): Летопис оставштине из семенарства и оплемењивања биљака у Србији. Селекција и семенарство, вол. II, бр. с. 147-152.
- Мирић М. (1998): Семенарство као изазов. Друштво селекционера и семенара Србије, Београд и Институт за кукуруз "Земун Поље", с. 185.
- Мирић М. (2013): Српска баштина. Академска издања. Земун, с. 238
- Мирић М. (2016): Агроеволуција. Библиофилско издање аутора. Београд, с. 815.
- Никетић - Алексић Гордана (1994): Технологија воћа и поврћа. Пољопривредни факултет Београд - Земун, с. 426.
- *Sarić R. M. (Ed.) et al. (1988): Brief history of plant physiology. Federation of European societies for plant physiology. Belgrade, p. 75.*
- Службени гласник ФНРЈ, бр. 4/1954.
- Срдановић-Бараћ Олга (1968): Улога Српског пољопривредног друштва и "Тежака" у развоју пољопривреде Србије. Зборник радова Пољопривредног факултета Земун-Београд, с. 85.
- Срдановић-Бараћ Олга (1988): Државне мере за унапређење привреде Србије под Кнез Михаилом (1860-1868), Економика пољопривреде, Вол. 35, Но 11-12.

СЕКЦИЈА 1:

ТРИ НЕДОУМИЦЕ ДРАГОЉУБА ЈОВАНОВИЋА његова „аграрна политика“ , 1930 , и други текстови, његова народна сељачка странка , 1940.

Драган Веселинов²

Апстракт: Овај текст анализира аграрну идеологију Драгољуба Јовановића и његове препоруке како да се води аграрна политика у Краљевини Југославији (СХС). Осим овога, текст образлаже конституционалне политичке идеје Драгољуба Јовановића и поредак установа којим би се спровеле у дело његови политички и економски циљеви . Посебан део текста је посвећен упоредној анализи Јовановићевог аграрног и политичког програма са програмима водећих политичких снага у Србији и Хрватској између 1941-1945. године, све до Јовановићеве смрти 1977. године.

Кључне речи: Аграрна политика, федерализам, републиканизам, сељак, задружни поредак.

² Др Драган Веселинов, редовни професор у пензији , Факултет политичких наука Универзитета у Београду.

IDEJE VELIZARA JANKOVIĆA O OSNIVANJU POLJOPRIVREDNE RAZVOJNE BANKE

Dragana Gnjatović³

Apstrakt: U radu se analiziraju ideje Velizara Jankovića, ministra poljoprivrede i voda u Kaljevini SHS o potrebi obezbeđenja jeftinog poljoprivrednog kredita koje je 1920. godine izložio u projektu osnivanja „državne zemljoradničke banke“. Njegove ideje su imale posebnu specifičnu težinu neposredno posle Velikog rata. Cilj rada je da ispita zašto je projekat poljoprivredne razvojne banke realizovan tek 1929. godine, kada je bila osnovana Privilegovana agrarna banka. Polazi se od hipoteze da su razlozi za to bile razlike kako ekonomske tako i pravne prirode u pojedinim delovima uvećane države. Komparativnom analizom ekonomskih i pravnih prilika na područjima delovanja nasleđenog srpskog i austro-ugarskog zakonodavstva, zaključuje se da je razvijen sistem bankarskih i zadružnih institucija koje su zemljoradnike snabdevale jeftinim kreditom postojao samo na području važenja austro-ugarskog zakonodavstva. Na području važenja srpskih zakona, koje je teško stradalo u Balkanskim i Velikom ratu, zemljoradnici su bili prepušteni sami sebi. Na raspolaganju im nisu više bili ni zajmovi poljoprivrednih kreditnih zadruga jer su ratna razaranja opustošila sela i prekinula njihov rad. Jaz su stvarale i nasleđene razlike u pravnim sistemima. Tzv. seljački zakoni Kraljevine Srbije bili su kočnica razvoju poljoprivrednog kredita, za razliku od austrijskog i mađarskog zakonodavstva koji je išlo u susret potrebama finansiranja poljoprivrede.

Ključne reči: Velizar Janković, poljoprivredni kredit, poljoprivredna razvojna banka, Kraljevina SHS

³ Dragana Gnjatović, redovni profesor, Univerzitet u Kragujevcu, Fakultet za hotelijerstvo i turizam u Vrnjačkoj Banji, e mail: dragana.gnjatovic@kg.ac.rs.

СОЦИОЛОШКИ ДОМЕТИ СРЕТЕНА ВУКОСАВЉЕВИЋА

Срђан Шљукић, Марица Шљукић⁴

Апстракт: Сретен Вукосављевић није био социолог по образовању, већ учитељ. Сходно томе, у својим текстовима углавном није користио социолошке термине. Без обзира на ово, у његовим је радовима могуће „ишчитати“ бројне важне социолошке идеје и појмове, које је он антиципирао, али без посебног наглашавања и именовања. Овде посебно издвајамо његову дефиницију сељаштва, као и појам *социјалног капитала*, који се у социологији најчешће везује уз имена П. Бурдијеа и Р. Патнама. Аутори овог прилога показују како је Сретен Вукосављевић препознавао улогу и значај социјалног капитала на традиционалном селу. Перманентна оскудица економског облика капитала и фиксан културни капитал до максимума су повећавали значај социјалног капитала, што се изражавало, пре свега, у потесном режиму и заједничким радовима.

Кључне речи: заједнички радови, потесни режим, сељаштво, социјални капитал, традиционално село.

⁴ Др Срђан Шљукић, редовни професор, srdjan.sljukic@ff.uns.ac.rs; др Марица Шљукић, ванредни професор, marica.sljukic@ff.uns.ac.rs, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду,

ОД СЕЛА БЕЗ СЕЉАКА ДО НЕСТАНКА И СЕЛА И СЕЉАКА

Љубинко Милосављевић⁵

Апстракт: Од 1970. до 1972. године ТВ Београд снимала је серију *Село без сељака*. Већ својим насловом она је антиципирала почетак нестајања тада још увек пуних српских села. Данас, педесетак година касније, овај друштвени, цивилизацијски процес добија драматичне обресе, не само због нестанка села и људи који у њима живе, већ због претњи националном опстанку.

У селима су традиционално живели људи од рада на земљи, али је било чак и сељака беземљаша. Данас нам је земља без сељака (постали су пољопривредни произвођачи и то углавном воћа), па у својим селима дању раде на имањима а ноћи проводе у оближњим градовима и варошима. Привлачност урбаног живота прети да коначно порази све рурално и поништи све човекове везе с природом. Закоровљена природа, притиснута нетрулежним отпадом, ствара тмурну слику некултивисаности човека и света. Суровој цивилизованости градова, због нестајања села, озбиљно се супротставља одсуство агркултуре. И што је од свега најгоре, нарушену равнотежу урбаног и руралног природа већ почиње да апокалиптички жестоко кажњава.

Кључне речи: привлачност урбаног, пораз руралног, сељаци без земље, земља без сељака, одсуство агркултуре.

⁵ Др Љубинко Милосављевић, редовни професор Филозофског факултета у Нишу, у пензији, ljubinko.milosavljevic@gmail.com.

DEMOGRAFSKA TRANZICIJA MORTALITETA U RURALNIM PODRUČJIMA VOJVODINE

Daniela Arsenović⁶

Apstrakt: Opadanje mortaliteta kroz istoriju označeno je kao proces demografske tranzicije koja podrazumeva tranziciju od visokih ka niskim stopama mortaliteta. Opadanje stope mortaliteta rezultat je kompleksnih faktora povezanih sa životnim standardom i uslovima života, urbanizacijom ali i kontinuiranim poboljšanjem sistema javnog zdravlja i epidemiološkom tranzicijom, koja je dovela do promene u vodećim uzrocima smrti (od zaraznih do hroničnih oboljenja). Uzroci, kao i dinamika pada stope mortaliteta nije bila ista u urbanim i ruralnim područjima, isto tako u razvijenim i nerazvijenim regionima i državama. Paralelno sa epidemiološkom i demografskom tranzicijom, dolazilo je i do promene u sezonalnom obrascu mortaliteta. Upravo zbog toga, zadatak ovog rada je da ukaže na demografsku tranziciju mortaliteta u odabranim ruralnim područjima Vojvodine. U radu su analizirana četiri naselja: Padina, Berkasovo, Mokrin i Orom. Analiza za period od kraja 19. do početka 21. veka ukazala je na pad stope mortaliteta sa 30-40 ‰ (koliko je zabeleženo krajem 19. i početkom 20. veka) na 9-10 ‰ (početkom 21. veka), što je u skladu sa promenama uslovljenim epidemiološkom tranzicijom. U isto vreme, došlo je i do promene u sezonalnom obrascu mortaliteta, smrtnost stanovništva najveća je u zimskom period godinje, ali je koeficijent sezonalne varijacije mortaliteta ukazao na smanjenje sezonalnih razlika.

Ključne reči: mortalitet stanovništva, koeficijent sezonalne varijacije, demografska tranzicija, ruralna područja

⁶ Daniela Arsenović, docent, Univerzitet u Novom Sadu, Prirodno-matematički fakultet mail: arsenovic.daniela@gmail.com.

ISTORIJA STAROSTI: OSVRT NA KATEGORIJU STARIH LICA U SRPSKOM SELU

Marina Novakov, Dejan Janković⁷

Apstrakt: Položaj starih ljudi je varirao kroz istoriju, kao uopšte i godine koje su nekoga označavale kao staru osobu. Odnos prema starima je različit zavisno od epohe, kulture, običaja i tradicije, a taj odnos se kroz istoriju kretao od njihovog uvažavanja, do preziranja. Zahvaljujući napretku medicine došlo je do rasta očekivane dužine života a zbog pritiska socio – demografskih okolnosti stari ljudi su postali česta tema naučnih, stručnih i političkih rasprava.

Iako je starost u novovekovnoj svesti najmanje poželjan period života, stari ljudi su u seoskoj sredini svedoci ranijih zbivanja i stanja, i usled nedostatka pisanih izvora oni su još i krajem 17. i početkom 18. veka često predstavljali "žive arhive". Proučavajući srodstvo i porodicu na Balkanu, Karl Kazer beleži da je autoritet staraca bio i autoritet generacije (Kazer, 2002). Poštovanje prema starijima u našem društvu se odvijalo bez sile, ono je, kako je pokazala Vera Erlih (1971), bilo ceremonijalno i interiorizovano, ljudi su ga rano usvojili i nisu osećali kao da im je nametnuto.

Cilj ovog rada je da se pruži uvid u porodični i društveni položaj koji su stari ljudi imali u prošlosti našeg naroda, posebno ruralnim sredinama. Prilikom analize korišćena je građa iz sociološke istraživačke tradicije. Pored toga, napravljen je osvrt i na savremeno sociološko istraživanje koje se, između ostalog, bavilo problematikom odnosa današnje ruralne sredine prema starosti i porodičnog zbrinjavanja starih lica.

Ključne reči: stara lica, društveni položaj, udovci i udovice, srpsko društvo.

⁷ Dr Marina Novakov, docent, Prof. dr Dejan Janković, vanredni profesor. Univerzitet u Novom Sadu, Poljoprivredni fakultet Novi Sad, Trg Dositeja Obradovića 8, 21000 Novi Sad; marinan@polj.uns.ac.rs; jankovic@polj.uns.ac.rs.

НИКАД ВЕЋИ КРС' НА СЕ

Кристина Митић⁸

Апстракт: У фолклористичком фокусу овог рада је породично сећање на претка који је добио добровољачку земљу у Бачкој на северу Србије. Породичне биографије дотичу се херцеговачког и напослетку измењеног или прилагођеног фолклора. Породична предања као усмена историја забележена су током теренског пилот-истраживања (села Сириг и Степановићево) у августу 2018. године и део материјала презентован је у тексту у виду одломака опширних транскрипата изабраних разговора.

Процес колонизације после Великог рата био је непотпуно организован тако да су добровољци често остављани сами себи. Добијали су пет хектара („осам јутара”, како се тад рачунало) земље и празан плац да граде кућу, нису имали пољопривредних алатки, стоке, семена, хране за своје породице, које нису биле прилагођене простору насељавања. Масовно су обољевали и умирали, нису поседовали ни искуство у обради земљишта. Ипак, колонистичке заједнице добровољаца показале су касније изузетну животну виталност, до 1941. године изградили су нова насеља, научили се обради земље, подигли храмове, општинске зграде, соколске домове, школе и библиотеке.

Кључне речи: херцеговачки ратни добровољци, колонисти, Бачка

⁸Др Кристина Митић, доцент, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, kristina.mitic@filfak.ni.ac.rs

GENEZA POLJOPRIVREDNOG SAVETODAVSTVA NA PODRUČJU REPUBLIKE SRBIJE

Katarina Đurić⁹

Apstrakt: Znanje predstavlja jedan od ključnih faktora svakog, pa tako i agrarnog i ruralnog razvoja. Institucija koja je, pored ostalih zadataka i aktivnosti, zadužena za transfer znanja od naučno istraživačkih centara ka poljoprivrednicima je poljoprivredna savetodavna služba. Poljoprivredno savetodavstvo u Republici Srbiji ima dugu tradiciju (od sredine XIX v.). Cilj rada je da prikaže hronologiju nastanka i transformacije poljoprivrednog savetodavstva i ukaže na ključne pravce daljeg razvoja ove delatnosti.

Savetodavstvo u poljoprivredi na području Republike Srbije prošlo je kroz nekoliko razvojnih faza. Prvi značajni pomaci su ostvareni u periodu između dva svetska rata, a oličeni u osnivanju prvih poljoprivrednih fakulteta i škola. Period posle Drugog svetskog rata karakterističan je po osnivanju brojnih zavoda i instituta za naučno istraživački rad u oblasti poljoprivrede, kao i prvih poljoprivrednih stanica. Danas je poljoprivredno savetodavstvo organizovano i u vidu državne poljoprivredne savetodavne službe i kao privatne konsultantske agencije.

Ključne reči: savetodavstvo, poljoprivreda, znanje, poljoprivredna savetodavna služba, Republika Srbija.

⁹ Dr Katarina Đurić, vanredni profesor, Poljoprivredni fakultet, Univerzitet Novi Sad, e-mail: katarina.djuric@polj.uns.ac.rs.

ISTORIJSKI RAZVOJ RURALNOG TURIZMA

Gordana Radović, Radovan Pejanović¹⁰

Apstrakt: Početni oblici ruralnog turizma razvili su se još u XI i XII veku i bili su vezani za razvoj lova. Prvi oblici savremenog shvatanja ruralnog turizma javili su se u drugoj polovini XVIII veka u Engleskoj. Ovaj vid turizma počele su da razvijaju kraljevske porodice i aristokratija izgradnjom rezidencija (letnjikovaca) u ruralnim područjima. Povećano interesovanje za ruralna područja bilo je rezultat ubrzane industrijalizacije i urbanizacije. U Nemačkoj je ruralni turizam počeo da se razvija u drugoj polovini XIX veka, preciznije 1873. godine. Prve destinacije su bile u Švajcarskoj, što je omogućilo razvoj turizma u ovoj državi i to, pre svega, u alpskoj oblasti. Ruralni turizam je u Evropi počeo da se intenzivnije razvija 70-ih godina XX veka, kao deo strategija razvoja ruralnih područja. Ruralni turizam je na području Republike Srbije počeo da se razvija 70-tih godina XX veka, u selu Deviči. To je bio početak bavljenja ruralnim turizmom ne samo u Srbiji, već i u celoj tadašnjoj Jugoslaviji. Cilj rada je da predstavi razvoj ruralnog turizma na području Evrope, kao i u Srbiji. U radu se koriste istorijski i deskriptivni metod.

Ključne reči: ruralni turizam, istorijski razvoj, Evropa, Srbija.

¹⁰Doc. dr Gordana Radović, direktor "Dnevnik-Poljoprivrednik" AD Novi Sad, gordana.radovic09@gmail.com; prof. dr Radovan Pejanović, redovni profesor u penziji, Univerzitet u Novom Sadu, pejanovic@uns.ac.rs.

ROBNI ZAPIS POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA - INSTRUMENT UBRZANJA PROMETA POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA I OLAKŠANJA PRISTUPA FINANSIJSKOM TRŽIŠTU

Miroslav Vitez¹¹

Apstrakt: Robni zapis poljoprivrednih proizvoda (dalje: robni zapis) kao posebna robna hartija od vrednosti, kreiran je u našem pravu 2009.g. s namerom da se poljoprivrednim proizvođačima (fizičkim, pravnim licima) obezbedi jednostavnije, brže trgovanje sa određenim poljoprivrednim proizvodima i stvori dodatna mogućnost za finansiranje njihove proizvodnje. Robni zapis izdaje javno skladište ostavodavcu i predstavlja pravo svojine na uskladištenoj robi. Njegovom imaoću omogućava da sa robom, koja se nalazi u javnom skladištu, lakše, brže, ekonomičnije trguje, iako ona fizički nije na tržištu, olakšava mu zaključivanje poslova sa bankom, jer banka svoje potraživanje, najčešće po osnovu ugovora o kreditu, obezbeđuje putem založnice - dela robnog zapisa, koji predstavlja zalogu na uskladištenoj robi a ne hipotekom. Prometna funkcija i funkcija instrumenta obezbeđenja potraživanja poverioca ukazuju da robni zapis doprinosi ubrzanju prometa poljoprivrednih proizvoda, smanjenju njegovih troškova, jačanju pravne sigurnosti u prometu uopšte. Cilj rada je da se primenom analitičko-sintetičkog, deduktivnog i uporednopravnog metoda: 1) objasne osnovne karakteristike i primena robnog zapisa, njegovo razgraničenje od skladišnice, 2) formulišu predlozi rešenja *de lege ferenda*, kojima bi se zakonska pravila poboljšala i time kreirali povoljniji uslovi za njegovu još širu primenu.

Ključne reči: robni zapis, javno skladište, funkcije robnog zapisa.

¹¹ Miroslav Vitez, redovni profesor, Visoka škola zdravstva i socijalnog rada sv. Elizabete, Bratislava-Konsultativni centar B. Petrovac, mvit@ptt.rs.

СЕКЦИЈА 2:

КЕЛТСКА ПОЉОПРИВРЕДА У СЕВЕРНИМ И СРЕДИШЊИМ ДЕЛОВИМА БАЛКАНСКОГ ПОЛУОСТРВА

Александар Медовић, Ана Марјановић Јеромела,
Александар Микић¹²

Апстракт: Археоботаничка истраживања макробилних остатака на археолошким локалитетима пружају увид у биљну привреду келтског континенталног (галског или галатског) племена Скордиска које је последња три века пре нове ере живело на простору око река Саве, Драве и Дунава. Ратарство Скордиска се заснивало на производњи житарица, зрнастих махунарки и уљарица. На крају гвозденог доба се на добро обрађеним и интензивно коришћеним њивама у највећој мери узгајају јечам, просо, једнозрна пшеница и крупник. Голозрна мека пшеница се сеје на све већим површинама. На појединим њивама сеје се двозрна пшеница. Нова истраживања су по први пут доказала постојање византијског овса на келтским ораницама у северном делу Балкана. Све чешће се појављују и налази угљенисаних зрна ражи. Инвентар житарица допуњују појединачни налази италијанског мухара и вероватно тимофејеве пшенице. Житарице су чуване у силосима од плетера облепљеног блатом. Инвентар зрнастих махунарки не заостаје по бројности у односу на житарице. Узгајају се сочиво, грашак, састрица, боб и уров. Лан је главна уљарица, док се ситна семена мака и ланика ретко проналазе. Најновија, до сада необјављена истраживања, доказују присуство још једне уљарице у насељима Скордиска - лалеманције. Широк спектар пронађених коровских врста указује на квалитет ораница, али и на начин чишћења усева пре складиштења. Фитолингвистичка

¹² Дипл. инж. Александар Медовић, Музеј Војводине, Нови Сад, aleksandar.medovic@muzejvojvodine.org.rs; др Ана Марјановић Јеромела, Институт за ратарство и повртарство, Нови Сад, ana.jeromela@ifvcns.ns.ac.rs; др Александар Микић, истраживач, Нови Сад.

истраживања указују на заједничко порекло речи за усеве или позајмице између Келта и суседних индоевропских народа, попут галског *sasia* и латинског *secale* за раж, *pison* у галском и *pisum* у латинском за грашак, *linnā* у галском *linum* у латинском за лан и/или ланик, као и *bracos* у галском и *боршьно* у прасловенском за брашно.

Кључне речи: Келти, археоботаника, житарице, махунарке, уљарице.

МОТИВ ОРАЊА У СРПСКОЈ УСМЕНОЈ ОБРЕДНОЈ И ПОСЛЕНИЧКОЈ ЛИРИЦИ - ОД МИТА ДО РЕАЛНОСТИ

Драгољуб Перић, Јасмина Јокић¹³

Апстракт: Орање представља једну од прворазредних култних радњи. Прелазак од номадских и ловачко-риболовачких друштава на земљорадњу, односно „седачки“ и ратарски (или мешовити, сточарско-ратарски) тип друштва доминантно је повезан с обрадом земље плугом. Ова ритуална радња прожела је не само религијске системе (доминантно – античка грчка и римска митологија), већ и традиционалну културу Срба. Та симболичка (и фактичка) бразда, коју су првобитно узорали богови и прапреди, изједначавана је опонашана је у обредноме контексту, при чему су се, у семантичким низовима, на једном полу нашле Мајка Земља, жена и ораница, а на другоме – Бог Отац (Бог Неба), орач и плуг. Орање је тако симболички изједначено са оплодњом (коитусом Неба и Земље), оличеном у орачу (мушком принципу) и ораници – оплођеној земљи, а рало – са фалусом. Дата семиотичка анализа (у самоме раду) настојаће из варијантног круга песама о необичном орачу да реконструише след трансформација у предметном коду песама (мотивски план) – од митолошких ликова (божја мајка, орач), преко запреге (јелени/волови/соколови), необичне орачеве опреме...), загонетног *рајног поља*, као и покушати да одговори на питање зашто се, у једном делу песама, с упорношћу појављује и девојка-орач наместо мушкарца.

Кључне речи: мит, орање, ратарство, традиционална култура, обредна лирика.

¹³ Др Драгољуб Перић, доцент, Универзитет у Новом Саду, dragoljub.peric@ff.uns.ac.rs; Др Јасмина Јокић, jasminka.jokic@ff.uns.ac.rs, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Одсек за српску књижевност.

ОД ПРВЕ МЕЂУНАРОДНЕ УТАКМИЦЕ ПЛУГОВА У БЕОГРАДУ ДО ЈУБИЛАРНОГ 65. СВЕТСКОГ ПРВЕНСТВА У ОРАЊУ НА АЈНЗИДЕЛУ

Филип Форкапић¹⁴

Апстракт: У раду, кроз пропозиције такмичења, параметре рада који се оцењују и начин бодовања, начин представљања такмичара, навођењем коришћених плугова и трактора као и награда који се освајају и оствареног пласмана, детаљно је представљено јубиларно 65. Светско првенство у орању које се 2018. године одржало у Немачкој. Бројни и разноврсни програми, који су чинили пратећи део првенства, наведени су и кратко описани. Са једним од суорганизатора првенства, Светском орачком организацијом, упознајемо се кроз историјат, организациону структуру и листу држава чланица. Дат је историјат дворског имања Ајнзидел, као место сусрета најбољих националних такмичара у орању. У наставку рада, приказано је 16. Светско првенство у орању које се одржало на простору бивше Југославије, тачније у Београду, на имању ПИК “Београд”. Овај, као један од најзначајнијих догађаја у области пољопривредне механизације у 1969. години, представљен је са кратким описом и оствареним поретком такмичара. У завршном делу рада, приказана је Прва међународна утакмица плугова, по много чему слична будућем светском првенству у орању, која се 1929. године одржала у Београду, на Топчидеру. Ово јединствено такмичење, као прво, не само у Србији него чак и у Краљевини Југославији, детаљно је представљено кроз циљеве, пропозиције такмичења, параметре рада, списак произвођача плугова до награда по конструктивним типовима плугова.

Кључне речи: 65. Светско првенство у орању, Светска орачка организација, Ајнзидел, 16. Прва међународна утакмица плугова

¹⁴ Филип Форкапић, дипл.инг.пољопривреде, Музеј Војводине – Музејски комплекс Кулпин, fforcaric@neobee.net.

SASTRICA (*Lathyrus spp.*), BILJKA PRVIH LOVACA I RATARA

Mirjana Vasić, Vojislav Mihailović, Aleksandra Savić,
Milan Zdravković¹⁵

Apstrakt: Rod *Lathyrus* spp. ljudi koriste još iz vremena prvih lovaca i sakupljača. Odakle je poreklom i kad, gde i koja vrsta ovog roda je pripitomljena i počela da se gaji teško je reći. Sigurno je da su ga poznavali drevni stanovnici Sredozemlja, ali i Azije. Danas je raširen kao hrana za ljude i životinje i ukrasno bilje. U ishrani se koristi kao varivo i spada u hranu siromašnih (Orphan crops). U Srbiji pripada gotovo zaboravljenim biljkama. *Lathyrus sativus* (sastrica, radan, šoder pasulj, poljski grah, cicor) gaji se pretežno u brdsko-planinskim krajevima i u toplijim i pretežno suvljim područjima. Postoje dve sorte krmne sastrice.

U razvijenom svetu javlja se interesovanje za sastricu kao funkcionalnu hranu koja se koristi u dijeti obolelih od šećerne bolesti. Mana je sadržaj ODAP-a, belančevine koja izaziva bolest latirizam, ali samo u slučaju kad je svakodnevan i dominantan obrok. Vrste ovog roda vrlo su elastične u svojim zahtevima prema spoljašnjim uslovima, pa se lako prilagođavaju današnjim klimatskim promenama. Teži se uvođenju sastrice u plodored konvencionalne i organske poljoprivrede, kao čistog i združenog useva. Pokušavaju se stvoriti sorte sa smanjenim sadržajem štetnih materija koje bi se mogle sejati kao ozimi usevi.

Ključne reči: Sastrica, *Lathyrus* spp, istorija, upotreba, povratak.

¹⁵ Dr Mirjana Vasić, naučni savetnik, mirjana.vasic@ifvcns.ns.ac.rs ; Dr Vojislav Mihajlović, naučni savetnik, vojislav.mihailovic@ifvcns.ns.ac.rs ; Dr Aleksandra Savić, istraživač saradnik, aleksandra.savic@ifvcns.ns.ac.rs, Institut za ratarstvo i povrtarstvo, Novi Sad; Dr Milan Zdravković, naučni savetnik, soils.mzdravkovic@gmail.com, Institut za zemljište, Beograd.

HORASANSKA PŠENICA - VISOKOVREDNA PŠENICA IZ DAVNIH VREMENA

Ankica Kondić-Špika, Sanja Mikić, Dragana Trkulja,
Verica Takač¹⁶

Apstrakt: Kao osnov zdrave ishrane, u poslednje vreme sve veću pažnju privlači horasanska pšenica (*Triticum turanicum*). Uzgajana je pre više hiljada godina na području Persije i starog Egipta i predstavlja drevnog srodnika današnje tvrde pšenice. Priča o ponovnom otkriću i uvođenju u upotrebu horasanske pšenice pod brendom Kamut, počinje 1949. i ima više verzija. Prema jednoj od njih Earl Dedman, američki pilot stacioniran u Portugalu, dobio je malu količinu semena pšenice neobičnog izgleda od čoveka koji je tvrdio da je istu pronašao u staroj egipatskoj grobnici. Earl je ovo seme poslao svom ocu farmeru u USA, koji je seme umnožio i nazvao ga "Tutankamonova pšenica". Ovo žito je uspešno i otporno na sušu, sa stabilnim prinosima bez upotrebe veštačkih đubriva i pesticida - pogodno za organsku proizvodnju. Dobilo je zaštićeno ime Kamut što na staroegipatskom znači "pšenica". Žito je jaro, po hranljivoj vrednosti superiornije u odnosu na hlebnu pšenicu. Ima 2-3 puta duže zrno od zrna klasičnih sorti pšenice i sadrži više belančevina, vlakana, ulja i vitamina, više minerala i amino-kiselina. Iako sadrži gluten, ono ne izaziva alergiju kod čak 70% ljudi osetljivih na gluten. Sadrži antioksidanse i druge bioaktivne materije koje imaju lekovita svojstva. Ishrana ovom pšenicom uravnotežava nivo šećera u krvi kod dijabetičara, pomaže kod snižavanja krvnog pritiska i holesterola, preventivno deluje protiv kardiovaskularnih, oboljenja jetre i osteoporoze. Ukus je pun i slatkast, pa je zovu "slatka pšenica". Od nje se pravi veliki broj pekarskih ali i drugih prehrambenih proizvoda. U Institutu za ratarstvo i povrtarstvo planira se

¹⁶ Dr Ankica Kondić Špika, ankica.spika@nsseme.com; dr Sanja Mikić, sanja.mikic@ifvcns.ns.ac.rs; dr Dragana Trkulja, dragana.trkulja@nsseme.com; Verica Takač, dipl. biolog-master, verica.takac@nsseme.com, Institut za ratarstvo i povrtarstvo, Novi Sad.

intenzivniji rad na ovoj vrsti pšenice i njeno uključivanje u oplemenjivačke programe.

Ključne reči: horasanska pšenica, kamut, organska proizvodnja, zdrava hrana, lekovita svojstva.

ПОКУШАЈИ УЗГОЈА ХМЕЉА У СРБИЈИ У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XIX И ПОЧЕТКОМ XX ВЕКА

Марија Краљ¹⁷

Апстракт: Током XIX века, српски сељаци постепено су прешли са аутархичне на комерцијалну производњу. Због аграрне кризе и пада цена жита. Производња српског сељака није била исплатива, штавише, сељак се суочавао са материјалним губицима. Држава је посредством Српског пољопривредног друштва, пољопривредних завода и среских расадника и економа покушала да утиче на распрострањавање узгоја хмеља као исплативије културе. Сматрало се да ће додатни подстицај узгоју хмеља дати и развој пивске индустрије. Ипак, ови покушаји остали су осујећени због великих улагања која су била потребна за узгој хмеља и недовољне агротехничке упућености не само српских сељака, већ и стручњака који је требало да започну и промовишу узгој.

Кључне речи: Србија, хмељ, пољопривредни заводи, срески расадници, комерцијализација производње.

¹⁷ МА Марија Краљ, докторанд историје на Филозофском факултету Универзитета у Београду; marijakraljmk@gmail.com.

ИЗВОЗ СТОКЕ И СТОЧАРСКИХ ПРОИЗВОДА ИЗ СРБИЈЕ ДО 1914. ГОДИНЕ

Гордана Гарић Петровић¹⁸

Апстракт: Повољни природни услови омогућили су развој сточарства на подручју данашње Србије још од најстаријих времена. Шумама богата Шумадија погодовала је екстензивном узгоју свињогојства, док су се на планинским пашњацима узгајале претежно овце. Развоју коњарства и говедарства посебно је погодовало тресетно земљиште, добро за ливаде и пашњаке, којих је било око бара и при саставцима појединих река.

Извоз стокe и сточарских производа из Србије забележени су још у средњовековним документима. На основу података из сачуване дубровачке грађе види се да су из Србије извожени коњи, жива стока, коже, лој, маст, вуна, сир и крзна. Овај извоз је настављен и након османских освајања. Са стабилизовањем аустро-турске границе на Сави и Дунаву, устаљује се и извоз пољопривредних производа, пре свега свиња, ка Хабзбуршкој монархији. Захваљујући овој трговини, из сеоских заједница издигао се слој богатих трговаца стоком, који ће у каснијим политичким дешавањима одиграти пресудну улогу. Извоз стокe и сточних производа био је један од главних извора прихода и у нововековној Србији (63% вредности извезене робе крајем 19. века).

Кључне речи: сточарство, извоз, трговина, Србија

¹⁸ Др Гордана Гарић Петровић, научни сарадник, Историјски институт, Београд, gordana.garic.petrovic@iib.ac.rs

СТОЧАРСТВО У МАЧВИ 1816 – 1835. ГОДИНЕ

Радомир Ј. Поповић¹⁹

Апстракт: Мачва је кроз историју представљала важно емиграционо и имиграционо подручје. После завршетка Другог српског устанка 1815. почело је интензивно насељавање Мачве, о чему сведоче тефтери пореских и харачких глава. У 19. веку пољопривреда у Србији била је најважнија привредна делатност, а сточарство њена најважнија грана. Број грла стоке представљао је меру богатства домаћинства. Природни услови, то јест, шуме, те релативно мала густина насељености одлучујући су чиниоци у развоју екстензивног сточарства. О броју свиња у Мачви сведоче нам тефтери главнице мукаде Мачве 1832. и 1833. године. Тако је 1832. године евидентирано 99.159 комада свиња, 1833. године 96.746, 1834. године 92.447 комада. Колико су природни ресурси били одлучујући чинилац у сточарској производњи, прочитати пример од свињогојства је узгој оваца и коза у трећој и четвртој деценији 19. века. У Мачванској кнежини 1824. године у чибучки тефтер уписано је 27.967 оваца и 19.109 коза, укупно 47.076 грла. Девет година касније било их је укупно 33.078. Досељавање становништва, укидање остатака османског феудализма 1835. године, прелазак на ратарску производњу, крчење шума и мелиорација земљишта утицали су на постепено опадање сточарске производе у Мачви од средине 19. века. Стога се раздобље 1815-1835. године може сматрати златним добом сточарства у овом крају ослобођене Србије.

Кључне речи: Мачва, сточарство, свињогојство, Србија

¹⁹ Др Радомир Ј. Поповић, Историјски институт, rjorovic@gmail.com.

AKTUELNOSTI UZGOJA LIPICANSKE PASMINE KONJA U REPUBLICI SRPSKOJ

Miljan Erbez, Saša Dragičević, Mladen Stojanović²⁰

Apstrakt: Cilj rada je da prikaže aktuelnu situaciju po linijama i rodovima u uzgojima lipicanca kod registrovanih uzgajivača u Republici Srpskoj. U periodu juli – novembar 2018. Je izvršen pregled jedne ergele, 5 konjičkih klubova i 4 registrovana uzgajivača ili ukupno 169 grla (Ergela „Vučijak“, KK „Neapolitano“, KK „Posavko“, KK „Semberija“, uzgajivač „Deuraa Trade“, uzgajivač Radislav Ilić uzgajivač „Zelengaj“ doo, uzgajivač s.p. „Krunić“, KK „Čokorska polja“ i KK „YAnalizom). U Republici Srpskoj trenutno ima 6 krvnih linija pastuva i 21 rod, od čega 15 na Ergeli Vučijak (ženska grla) lipicanske pasmine. Sa muške strane, najbrojnija je linija Favory, sa ženske Lipa-Afrika-Batosta. Posebnu pažnju u budućem periodu treba obratiti na očuvanje rodova Rama, te Vila i Jadranka.

Ključne reči: lipicanska pasmina konja, Republika Srpska, rod, linija.

²⁰ Miljan Erbez, dr polj. nauka, M.Erbez@mps.vladars.net; Saša Dragičević, dipl. inž. polj., Mladen Stojanović, dipl. inž. polj., Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske.

PREZENTACIJA MONOGRAFIJA:

ЕКОНОМСКО БИОГРАФСКИ ВРЕМЕПЛОВ

Милан Милановић²¹

Апстракт: Несвакидашњи времеплов, као шловидба на биографијама познатих економиста, припремљена је у форми годишњег календарског биографског поменика, тако што је сваки дан у години обележен подсећањем на живот и дело једног познатог економисте или економског ствараоца, по принципу: један датум - једна биографија, хронолошки, по датумима рођења или смрти. Критеријум избора личности: да су дали видан допринос економској науци или привредној пракси; да су као економски теоретичари (истраживачи, професори универзитета, академици, нобеловци) оставили неко запажено економско дело. Обухват је просторно неограничен (првенствено из Србије и экс-Југославије, али и са светских простора), а временски да се дају само биографије преминулих економиста. Изабране личности су академски образовани економисти и економски практичари (инжењерске струке различитих профила), који су стварали конкретне материјалне економске вредности, конципирали оснивање и управљали развојем великих предузећа и инфраструктурних система, или пак битно утицали на управљање макроекономским развојем (министри, премијери, гувернери). Међу њима је велики број оних чије професионалне каријере обухватају оба аспекта, и економско-теоријски и привредничко-практични. Биографским приступом личностима, укрштеним са методом историје идеја, изграђен је необичан и занимљив мозаик, састављен од „каменчића“ уједначене величине али неједнаких боја широког спектра и сјаја.

Кључне речи: сећања економисти, биографије, календар, култура.

²¹ Милан Милановић, редовни професор, Правни факултет универзитета Мегатренд, Београд, milanrmilanovic@yahoo.com

IZAZOVI EKONOMSKOG OBRAZOVANJA

Radovan Pejanović²²

Apstrakt: Knjiga je plod autorovog dugogdišnjeg ekonomskog obrazovno-naučnog rada na univerzitetima u zemlji i inostranstvu. Autor je u tri dela izneo najvažnije izazove pred kojima se nalazi ekonomska nauka. U prvom delu knjige analiziraju se pojedina pitanja značajna za proces obrazovanja, kao što su npr. zabluda da je ekonomija samo nauka o novcu, veština zarađivanja (hrematistika) ili samo nauka o finansijama (hrematologija). Ekonomija je znatno više od toga – to je nauka o društveno – ekonomskim odnosima u proizvodnji, raspodeli, razmeni i potrošnji materijalnih dobara i usluga. U drugom delu knjige autor ističe najznačajnije principe i načela ekonomije koji su fundamentalni za proces ekonomskog obrazovanja, i koji moraju u sebi da sadrže odgovarajući nivo moralnih principa i društvene odgovornosti. U trećem delu razmatraju se pitanja značaja ekonomskog obrazovanja za održivi razvoj, kao i nova uloga univerziteta u konceptu održivog razvoja društva.

Ključne reči: ekonomija, obrazovanje, održivi razvoj.

²² Prof. dr Radovan Pejanović, redovni profesor u penziji, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad.

ПП "САВА КОВАЧЕВИЋ", А:Д: ОД СЕЉАЧКЕ РАДНЕ ЗАДРУГЕ
ДО ПОЉОПРИВРЕДНОГ ГИГАНТА

Стојан Ј. Копривица; Павле Б. Орбовић²³

Апстракт: Пољопривредно предузеће „Сава Ковачевић“ из Врбаса своје почетке везује за рад Сељачких радних задруга осниваних након Другог светског рата. Од 1959. године формира се као пољопривредно предузеће. До 2003. године предузеће је деловало самостално и у саставу других радних организација али је очувало квалитет рада и производа. Од 2003. године ово предузеће је део „Миротин групе“ у оквиру које је се развило и проширило своје производне капацитете. Успело је да заокружи производни процес (поред обраде земљишта, система за наводњавање и силоса за складиштење жита, постоји фарма крава и товних јунади, млекара, воћњак, сокара и пецара за ракију). Рад „Саве Ковачевић“ повезан је са дугим предузећима из „Миротин групе“. У земљи и региону „Сава Ковачевић“, са традицијом дугом шест деценија, представља пример добро спроведене приватизације и успешног пословања.

Кључне речи: Пољопривредно предузеће, Сељачка радна задруга, Сава Ковачевић, Врбас, приватизација, Миротин група.

²³ Стојан Ј. Копривица, ПП „Сава Ковачевић“, Врбас; Мр Павле Б. Орбовић, виши кустос-историчар, Градски музеј Врбас.